

Μαζοποίηση

Έννοιες και ορισμοί

Μαζοποίηση	Είναι το φαινόμενο κατά το οποίο το άτομο παύει να είναι αυθύπαρκτο και καταργείται η πρωτοβουλία του και η προσωπική του βούληση. Καταλήγει, λοιπόν, να αποδέχεται άκριτα-παθητικά τις «αξίες», τις προτιμήσεις, τις συμπεριφορές, τη στάση και τον τρόπο ζωής και δράσης μιας ομάδας. Συμπεριφέρεται, δηλαδή, υιοθετώντας αγελαία συμπεριφορά και κινείται με τον όχλο.
Κοινωνικός Κομφορμισμός	Είναι η συμμόρφωση και η υπακοή των ανθρώπων στους κανόνες της ομάδας και στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος, ακόμα κι αν αυτές έρχονται σε σύγκρουση με τα βαθύτερα «πιστεύω» και τις επιταγές της συνείδησής τους. Τα άτομα αποδέχονται άκριτα τα κοινωνικά πρότυπα, υποτάσσονται στις κοινωνικές συμβάσεις και σταδιακά, χάνοντας την αυτενέργειά τους, στερούνται ένα μέρος της δύναμής τους και μαζοποιούνται.
Αλλοτρίωση	Η διαδικασία της αποξένωσης του ανθρώπου από τον ίδιο του τον εαυτό και της ταύτισής του με την υλική πραγματικότητα, καθώς και της απόλυτης εξάρτησής του από αυτή.

Φαινόμενα μαζοποίησης

Μερικά παραδείγματα φαινομένων μαζοποίησης είναι:

1. Ο χουλιγκανισμός και ο οπαδισμός στον χώρο της άθλησης
2. Η άκριτη υποστήριξη κομματικών σκοπιμοτήτων – κομματικοποίηση
3. Ο φανατισμός με κάποιο θρησκευτικό δόγμα – θρησκευτικός φονταμενταλισμός
4. Άκριτος μιμητισμός και ακραία υποστήριξη ειδώλων: αθλητές, καλλιτέχνες, πολιτικούς, διαδικτυακά είδωλα κ.ά.
5. Υιοθέτηση ό,τι επιτάσσει η μόδα
6. Καταναλωτισμός, υλιστική βουλιμία
7. Μαζικός τουρισμός
8. Τυποποιημένος λόγος, κοινότοπος τρόπος έκφρασης και ομιλίας

Φαινόμενα αλλοτρίωσης του σύγχρονου ανθρώπου

Τα φαινόμενα αλλοτρίωσης του σύγχρονου ανθρώπου είναι ποικίλα και πολυδιάστατα. Κάποια από τα βασικά φαινόμενα περιλαμβάνουν:

1. Οι άνθρωποι εξαρτώνται από τις τεχνολογικές επιδιώξεις του βιομηχανικού κατεστημένου, κάτι που ρυθμίζει τη συμπεριφορά και τις εσωτερικές τους ανάγκες και εμπειρίες.
2. Ο άνθρωπος δεν συμμετέχει στον προγραμματισμό και στα αποτελέσματα της εργασίας του, νιώθοντας ότι η εργασία του δεν του ανήκει, είναι μηχανική, επαναλαμβανόμενη και δεν ικανοποιεί τις προσωπικές του ανάγκες.
3. Ο σύγχρονος άνθρωπος δυσκολεύεται να είναι ο εαυτός του, βιώνει αποξένωση από το συνάνθρωπό του και από τον κόσμο στον οποίον ζει.

4. Βιώνει τον υπαρξιακό εγωισμό, μη έχοντας τη δυνατότητα να εκφράσει ή να πραγματώσει την ανθρώπινη φύση του.
5. Η εκπαίδευση χρησιμοποιείται ως εργαλείο κοινωνικής ανόδου και όχι για την αυτοπραγμάτωση, με έμφαση στην πολυμάθεια και όχι στην καλλιέργεια πρωτότυπη σκέψης.
6. Η σχέση του ανθρώπου προς την εργασία, προς το κράτος, προς τους συνανθρώπους του και προς τον εαυτό του διαποτίζεται από αλλοτρίωση, κυριαρχεί ο κομφορμισμός, η απάθεια και η έλλειψη κοινωνικής ευαισθησίας. Οι σχέσεις είναι επιφανειακές, ενώ οι κοινωνικοί δεσμοί αποδυναμώνονται και κυριαρχούν απρόσωπες σχέσεις.
7. Ο σύγχρονος τρόπος ζωής συχνά στρέφει τον άνθρωπο μακριά από το φυσικό περιβάλλον, ενισχύοντας την αίσθηση, ότι η φύση είναι κάτι απομακρυσμένο και δευτερεύον. Αυτό οδηγεί σε έλλειψη σεβασμού και φροντίδας για το περιβάλλον.

Αυτά τα φαινόμενα περιγράφουν μια γενικευμένη κρίση εσωτερικής και εξωτερικής αποξένωσης του σύγχρονου ανθρώπου από τον εαυτό του, την κοινωνία, την φύση και τις δημιουργικές του δυνάμεις.

Αίτια φαινομένου μαζοποίησης

Η μαζοποίηση μπορεί να οφείλεται σε πολλούς παράγοντες. Μερικά από τα αίτια που μπορούν να οδηγήσουν σε μαζοποίηση είναι...	
Σύντομα...	Πιο αναλυτικά...
Έλλειψη αυτονομίας και καλλιέργειας προσωπικότητας από την οικογένεια	Η οικογένεια συνδέεται με το φαινόμενο της μαζοποίησης μέσω της έλλειψης αυτονομίας και αυτοανάπτυξης που παρέχει στα μέλη της. Όταν η οικογένεια δεν ενθαρρύνει τα παιδιά να αναπτύξουν τη δική τους προσωπικότητα, ενδιαφέροντα και ικανότητες, αλλά αντίθετα τα καθοδηγεί να υιοθετήσουν συγκεκριμένα κοινωνικά πρότυπα για να αποφύγουν την κριτική ή την αποκλεισμό, τότε μπορεί να ενθαρρύνει τη μαζοποίηση. Επιπλέον, όταν η οικογένεια δεν υποστηρίζει την ανεξάρτητη σκέψη, τη δημιουργικότητα και την ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης στα μέλη της, αλλά τα καθοδηγεί στην υιοθέτηση στερεοτύπων, μπορεί να συμβάλει στη μαζοποίηση των νέων. Με την έλλειψη προώθησης της αυτοεξέλιξης και της διαφορετικότητας, τα μέλη της οικογένειας τείνουν να ενσωματώνονται σε μια μαζική ομοιομορφία.
Τυποποιημένο μοντέλο εκπαίδευσης	Αν ο τρόπος εκπαίδευσης δεν επικεντρώνεται στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας, της κριτικής σκέψης και της αυτοεξέλιξης, τότε τα παιδιά κινδυνεύουν να μιμούνται και να ενσωματώνονται χωρίς να αναπτύσσουν την δική τους αυθεντική ταυτότητα. Επίσης, η έλλειψη ενθάρρυνσης της δημιουργικής σκέψης, της ανεξάρτητης έρευνας και της διευρυμένης σκέψης στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας μπορεί να συμβάλει στην προώθηση μιας μαζοποιημένης κουλτούρας χωρίς διαφοροποίηση.
Χειραγώγηση της ενημέρωσης από τα ΜΜΕ και τα λανθασμένα πρότυπα	Τα μέσα ενημέρωσης συχνά καθοδηγούν τις προτιμήσεις και τη συμπεριφορά του κοινού προς συγκεκριμένες τάσεις ή πρότυπα, προάγοντας έτσι την ομοιομορφία και τον μαζικό μιμητισμό. Ιδιαίτερα μέσω των διαφημίσεων προωθούνται παγιωμένες αξίες, πρότυπα ζωής και συμπεριφορές, μειώνοντας την ποικιλομορφία και προωθώντας την

	ομοιότητα στη συμπεριφορά και τις αξίες με στόχο το κέρδος και την καταναλωτική χειραγώγηση των ανθρώπων.
Απαξίωση των ηθικών αρετών και των πολιτισμικών κριτηρίων	Στην εποχή μας, λόγω του υλιστικού μοντέλου ζωής και του υπερκαταναλωτισμού ο άνθρωπος έχει απολέσει κάθε αξία συνεργασίας, σύμπνοιας και σεβασμού. Επικρατεί ο ατομικισμός, ο αριβισμός και από πολλούς επιδιώκεται το προσωπικό συμφέρον και η ανέλιξη με κάθε μέσο, με μόνο στόχο το χρήμα και τη δόξα.
Παγκοσμιοποιημένο μοντέλο ζωής	Η παγκοσμιοποίηση δεν σημαίνει μόνο την οικονομική κυριαρχία των ισχυρών λαών αλλά και πολιτισμική κατίσχυση. Παρατηρείται διάδοση αγγλόφωνων τραγουδιών, αμερικάνικων ταινιών και σειρών και επιβολή ενός ξενόφερτου τυποποιημένου τρόπου ζωής πολυεπίπεδα. Αυτό συρρικνώνει παραδόσεις και εθνικούς πολιτισμούς και τελικά μαζοποιεί.
Αλλοτρίωση στον επαγγελματικό χώρο	Έχει χαθεί η φαντασία και η δημιουργικότητα στο χώρο της εργασίας, καθώς οι μηχανισμοί της παραγωγής ακολουθούν συγκεκριμένη διαδικασία και συχνά η μηχανοποίηση της παραγωγής, η κυριαρχία της τεχνολογίας και η ακραία εξειδίκευση στερούν την αυτενέργεια.
Αποξένωση του ανθρώπου από το φυσικό περιβάλλον	Η απομάκρυνση του ανθρώπου από το φυσικό περιβάλλον και γενικότερα η ηθική εξαχρείωσή του, η αλλοίωση δηλαδή των ηθικών αρχών και αξιών, η εσωστρέφεια και η έλλειψη ανθρώπινη επικοινωνίας, έχουν περιορίσει την πολυμορφία των συναισθημάτων του και τελικά, κυριαρχούν παρόμοιες επιλογές.
Αστικοποίηση	Η αστικοποίηση και η αστυφιλία ωθούν στον άνθρωπο σε έναν τυποποιημένο και μαζοποιημένο τρόπο ζωής, διότι λόγω των ασθματικών ρυθμών ζωής (π.χ. κυκλοφοριακή συμφόρηση στους δρόμους, ουρές στα καταστήματα κ.ά.) και της εντατικοποίησης της εργασίας δεν προσφέρεται η δυνατότητα σε πολλούς να επιδιώξουν το διαφορετικό και το μοναδικό. Έτσι, υιοθετείται ένας παρόμοιος τρόπος ζωής, εγκαταλείπονται σταδιακά τα ήθη και έθιμα και κυριαρχεί η ομοιομορφία.
Κοινωνικός κομφορμισμός	Στη σύγχρονη ανταγωνιστική και αποξενωτική κοινωνία ο άνθρωπος, παρότι διακηρύττει τη μοναδικότητά του και την ανεξάρτητη και ανεπηρέαστη προσωπικότητά του, βιώνει μια καταναγκαστική έμμεση κοινωνική επιρροή. Οι περισσότεροι επιθυμώντας να γίνουν αποδεκτοί από τους άλλους και υπό τον φόβο της μοναξιάς και της απομόνωσης θυσιάζουν την ατομικότητά τους και την ιδιοπροσωπία τους και επιλέγουν την ένταξη σε κοινωνικές ομάδες και την άκριτη υιοθέτηση ρόλων και χαρακτήρων. Ο κομφορμισμός αυτός καθιστά εύκολη την υποδούλωση (τον εξανδραποδισμό, την ποδηγέτηση) του πολίτη.

Συνέπειες φαινομένου μαζοποίησης

Το φαινόμενο της μαζοποίησης, δηλαδή η έλλειψη πρωτοβουλίας και προσωπικής αυτονομίας, επιφέρει ολέθριες συνέπειες στο ίδιο το άτομο αλλά και οπισθοδρομεί την κοινωνία. Συγκεκριμένα,	
Σύντομα...	Πιο αναλυτικά...
Πνευματική οπισθοδρόμηση του ατόμου	Ο άνθρωπος ατροφεί πνευματικά, βάλλεται η κριτική του σκέψη και αδυνατεί να επεξεργαστεί με λογική και δημιουργικότητα τα εξωτερικά ερεθίσματα. Ουσιαστικά, η τυποποίηση και ο άκριτος μιμητισμός που

	χαρακτηρίζουν τη ζωή του απονεκρώνουν την σκέψη του και τον μετατρέπουν σε ένα ετερόφωτο και άβουλο άτομο.
Ηθική αδιαφορία και αποθηρίωση	Το άτομο κινείται σύμφωνα με τις επιταγές της μάζας και αδυνατεί να εκλάβει τον εαυτό του ως ένα υγιές και ισάξιο μέλος του συνόλου. Αυτό τον οδηγεί στην ηθική αποχαύνωση και στην έλλειψη ενσυναίσθησης, κοινωνικής προσφοράς, αλληλεγγύης και σεβασμού των δικαιωμάτων των άλλων.
Πολιτική χειραγώγηση	Ο άνθρωπος παύει να αποτελεί υγιές δείγμα πολίτη. Η κρίση του διολισθαίνει και η πληροφόρησή του παρεμποδίζεται από τα καθήκαστα συμφέροντα. Έτσι, καθίσταται ευεπίφορος στη χειραγώγηση, με αποτέλεσμα να υπονομεύεται η δημοκρατία και η ευνομούμενη κοινωνία.
Πολιτισμική παρακμή ή/και στασιμότητα	Με τη μαζοποίηση παρατηρείται έντονη κατίσχυση της ομοιομορφίας και ενός τυποποιημένου τρόπου διασκέδασης και ψυχαγωγίας. Κοινά μουσικά, θεατρικά και κινηματογραφικά ερεθίσματα, ενός πανομοιότυπος τρόπος ενδυμασίας και λεκτικής ομιλίας, όλα αυτά τα φαινόμενα οδηγούν στην πολιτισμική στασιμότητα και στην αλλοίωση της τέχνης.
Φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας	Το μαζοποιημένο άτομο ρέπει ευκολότερα στην αντικοινωνική συμπεριφορά. Φανατίζεται, υιοθετεί ρατσιστικές και μισαλλόδοξες απόψεις, συμπεριφέρεται εις βάρος της εύρυθμης λειτουργίας της κοινωνίας και εγκληματεί είτε εκούσια είτε ακούσια. Έτσι, η κοινωνία παρακμάζει και επέρχεται κοινωνική αποσύνθεση.

Τρόποι αντιμετώπισης της μαζοποίησης

Σύντομα...	Πιο αναλυτικά...
Ένα δημιουργικό σχολείο με στόχο την καλλιέργεια λογικής και φαντασίας	Το εκπαιδευτικό σύστημα οφείλει να συνδράμει στην αντιμετώπιση του φαινομένου της μαζοποίησης. Οφείλει να στοχεύει στη δημιουργία ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων, κριτικά σκεπτόμενων και με αναλυτικό τρόπο σκέψης. Αν επιτύχει τη διαμόρφωση ανεξάρτητων ανθρώπων, τότε τους προετοιμάζει να αυτενεργούν και αναγνωρίζουν κάθε μορφή εξαπάτησης καθόλη τη διάρκεια της ζωής. Για να επιτύχει αυτόν τον σκοπό η εκπαίδευση χρειάζεται να εγκαταλείψει τις παραδοσιακές και παγιωμένες από το παρελθόν διδακτικές μεθόδους που καθηλώνουν τον μαθητικό νου στην αποστήθιση και να υιοθετήσει καινοτόμες μεθόδους που θα στοχεύουν στη δημιουργικότητα και στην ισόρροπη καλλιέργεια λογικής και φαντασίας.
Ορθή ενημέρωση για θέματα κοινωνικά και πολιτικά	Το άτομο, για να μπορέσει να αποφύγει περιπτώσεις εξαπάτησης και προπαγάνδας, χρειάζεται να πληροφορείται και να ενημερώνεται αντικειμενικά και έγκυρα. Η πολιτεία φέρει τεράστια ευθύνη στην πάταξη φαινομένων δημαγωγίας και φανατισμού των πολιτών. Τα Μ.Μ.Ε. οφείλουν να στοχεύουν στην σφαιρική και πλουραλιστική ενημέρωση χωρίς σκοπιμότητες και να τηρούν τους κανόνες δεοντολογίας, ιδιαίτερα σε επίπεδο δελτίων ειδήσεων και διαφημίσεων.
Καλλιέργεια νοητικών δυνάμεων και ανθρωπισμός	Στον αντίποδα του σύγχρονου καταναλωτισμού και του πνεύματος υλιστικής εξάρτησης, ο άνθρωπος θα πρέπει να προτάξει την ανάγκη καλλιέργειας του πνεύματος και την υιοθέτηση ενός ανθρωπιστικού

	μοντέλου ζωής. Η λύση δεν είναι η αποφυγή και η δαιμονοποίηση των υλικών αγαθών, αλλά ο μετριασμός των υλικών αναγκών και η ταυτόχρονη καλλιέργεια των διανοητικών δυνάμεων που θα τον οδηγήσουν στην ψυχική, ηθική και πνευματική ευδαιμονία.
Ενεργός κοινωνική συμμετοχή και δημοκρατία	Για να απολαύσει ο σύγχρονος άνθρωπος τους καρπούς της δημοκρατίας και για να εδραιωθούν ουσιαστικά τα δικαιώματά του, που πλήττονται από τα φαινόμενα της μαζοποίησης, οφείλει να κινητοποιηθεί. Αφενός η ενεργός συμμετοχή και ανάληψη ευθυνών θέτουν τις βάσεις για την ορθή λειτουργία της δημοκρατίας, αφετέρου η κοινωνική προσφορά διαμορφώνει υγιείς και ενσυναισθητικές προσωπικότητες που λειτουργούν στο πλαίσιο της κοινωνικής σύμπνοιας και της συμφιλίωσης.

Κείμενα για εμπλουτισμό ιδεών

Κείμενο 1

Ο θρίαμβος του συγχρόνου κομφορμισμού Το παθητικό κοινό και η φενάκη της δημοκρατίας

Δέκα χρόνια μετά τον θάνατο του έλληνα φιλοσόφου, οικονομολόγου και ψυχαναλυτή Κορνηλίου Καστοριάδη (1922 -1997), το συγγραφικό έργο του συνεχίζει να εμπλουτίζεται με νέα ανέκδοτα κείμενα. Το ιταλικό φιλολογικό περιοδικό «Lettera Internazionale» δημοσιεύει στο τρέχον τεύχος του άγνωστο δοκίμιο του Καστοριάδη -απόσπασμα του οποίου αναδημοσιεύθηκε προ ημερών στην ιταλική εφημερίδα «La Repubblica»-, όπου εξετάζεται ο ρόλος του πολιτισμού στη σύγχρονη δυτική κοινωνία. Κάνοντας μια ιστορική αναδρομή ο Καστοριάδης διαπιστώνει ότι από τον 18^ο αιώνα ως το 1950 ο δημιουργός ενός έργου τέχνης είχε ελευθερία έκφρασης, ενώ το κοινό από την πλευρά του συμμετείχε σε αυτό και γινόταν με τη σειρά του συν-δημιουργός. Αντιθέτως, από το 1950 ως σήμερα, αναπτύχθηκε σύγχρονος κομφορμισμός. Πρόκειται για κοινωνική και πολιτική αδράνεια φορέας της οποίας είναι ένα παθητικό ακροατήριο εθισμένο στην τηλεόραση, το οποίο αποτελείται από τους «τηλεκαταναλωτές» έργων τέχνης. «Το Βήμα» αναδημοσιεύει σήμερα εκτενή αποσπάσματα από το εν λόγω ανέκδοτο κείμενο του Καστοριάδη.

Υπάρχει κάτι αμεσότερο για όσους πιστεύουν ότι ζουν σε μια δημοκρατική κοινωνία, από το να διερωτηθούν σχετικά με τον ρόλο που διαδραματίζει ο πολιτισμός στην κοινωνία στην οποία ζουν; Και ειδικά σε μία περίοδο όπου παρατηρούμε μια άνευ προηγουμένου διάδοση αυτού που ονομάζουμε «πολιτισμό»;

Για περισσότερο από δύο αιώνες υποστηριζόταν ότι ο ειδικός ρόλος του πολιτισμού σε μια δημοκρατική κοινωνία -σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε στις μη δημοκρατικές κοινωνίες-εντοπίζεται στο ότι ο πολιτισμός είναι για όλους και δεν απευθύνεται μόνο σε μια συγκεκριμένη ελίτ. Αυτό σημαίνει ότι ο πολιτισμός πρέπει να είναι στη διάθεση όλων, όχι μόνο «νομικά» (πράγμα που δεν συνέβαινε, για παράδειγμα, στην Αίγυπτο των Φαραώ), αλλά επίσης κοινωνιολογικά, με την έννοια της πραγματικής πρόσβασης.

Ας εξετάσουμε την αμιγώς σύγχρονη περίοδο του δυτικού κόσμου, δηλαδή από τις μεγάλες επαναστάσεις του τέλους του 18^{ου} αιώνα (δημοκρατία και με κύριο χαρακτηριστικό την εκκοσμίκευση και την απομάκρυνση από τον Χριστιανισμό) ως περίπου το 1950, ενδεικτική χρονολογία από την οποία θεωρώ ότι γεννάται μια νέα κατάσταση.

Από τη σκοπιά του δημιουργού μπορούμε να μιλήσουμε για έντονο αίσθημα ελευθερίας και εκπληκτική μέθη που τη συνοδεύει. Μέθη όσον αφορά την εξερεύνηση καινούργιων μορφών και της

ελευθερίας να τις δημιουργήσει. Αυτή η ελευθερία είναι συνδεδεμένη με ένα αντικείμενο: είναι κυρίως η αναζήτηση και η αναπαλαίωση ενός νόηματος. Ή, ορθότερα, ο δημιουργός αναζητεί ξεκάθαρα μια νόρμα που φέρει ένα νέο νόημα. Η σύγχρονη τέχνη, ακόμη και αν δεν ικανοποιεί το «λαϊκό αίσθημα», είναι δημοκρατική και επομένως απελευθερώνει.

Το κοινό, από την πλευρά του, συμμετέχει «per procura» (με πληρεξούσιο), δηλαδή μέσω του καλλιτέχνη, σε αυτή την ελευθερία. Ουσιαστικά κυριεύεται από το καινούργιο νόημα του έργου τέχνης, και αυτό διότι, παρά την αδράνεια, τις καθυστερήσεις, τις αντιστάσεις και τις αντιδράσεις, πρόκειται για ένα κοινό που γίνεται το ίδιο δημιουργός. Η πρόσληψη ενός μεγάλου καλλιτεχνικού έργου δεν είναι ποτέ -και δεν μπορεί να είναι ποτέ- μια απλή παθητική αποδοχή, αλλά αποτελεί επίσης συν-δημιουργία. Και οι δυτικές κοινωνίες, από το τέλος του 18^{ου} αιώνα ως τα μισά του 20^{ου} αιώνα, υπήρξαν οι ίδιες αυθεντικοί δημιουργοί.

Σήμερα, επικρατεί άραγε η ίδια κατάσταση; Όσον αφορά την πραγματική κοινωνική λειτουργία η «λαϊκή εξουσία» αποτελεί προκάλυμμα της εξουσίας των χρημάτων, της τεχνογνωσίας, της γραφειοκρατίας, των πολιτικών κομμάτων, του κράτους και των μέσων ενημέρωσης. Όσον αφορά το ίδιο το άτομο, παρατηρείται μια νέα αναδίπλωση για την οποία ευθύνεται ο γενικευμένος κομφορμισμός.

Πρεσβεύω ότι ζούμε στην πιο κομφορμιστική εποχή της σύγχρονης Ιστορίας. Λένε ότι κάθε άτομο είναι «ελεύθερο». Ωστόσο στην πραγματικότητα ο καθένας προσλαμβάνει παθητικά το μοναδικό νόημα που οι θεσμοί και η κοινωνία του προτείνουν και του επιβάλλουν: τον «τηλεκαταναλωτισμό», ήτοι τον ψεύτικο καταναλωτισμό μέσω της τηλεόρασης.

Θα σταθώ για λίγο στο θέμα της «ευχαρίστησης» του σύγχρονου τηλεκαταναλωτή. Αντίθετα από τον θεατή, τον ακροατή ή τον αναγνώστη ενός έργου τέχνης, η συγκεκριμένη αυτή ευχαρίστηση περιλαμβάνει την ελάχιστη μετουσίωση. Πρόκειται για ικανοποίηση που υποκαθίσταται από τους παλμούς που προκαλεί η πράξη της ηδονοβλεψίας, για μια δυσδιάστατη «βιολογική ευχαρίστηση» η οποία συνοδεύεται από τη μέγιστη παθητικότητα. Οτιδήποτε παρουσιάζει η τηλεόραση, «καλό» ή «κακό» αφεαυτού, εκλαμβάνεται παθητικά στο πλαίσιο της αδράνειας και του κομφορμισμού.

Ο θρίαμβος του ατομικισμού μεταφράζεται γενικά ως «θρίαμβος της δημοκρατίας». Αυτός όμως ο ατομικισμός δεν είναι και δεν μπορεί ποτέ να είναι κενή έννοια, σύμφωνα με την οποία τα άτομα «*κάνουν ό,τι θέλουν*».

Όσον αφορά την πολιτιστική δημιουργία, τομέας όπου η κριτική είναι πιο ασαφής και υπόκειται σε αμφισβητήσεις, είναι δύσκολο να υποτιμήσουμε την αύξηση του εκλεκτισμού της σύνθεσης ετερόκλητων στοιχείων, του δουλοπρεπούς συγκρητισμού. Και κυρίως ότι δεν επισημαίνεται η απώλεια του νόηματος, η οποία συμβαδίζει με την εγκατάλειψη της αναζήτησης της φόρμας -μιας φόρμας που είναι πάντα κάτι περισσότερο από απλή φόρμα, διότι, όπως έλεγε ο Ουγκό, αυτή είναι το «πραγματικό νόημα» που ανεβαίνει στην επιφάνεια.

Η σημερινή εξέλιξη του πολιτισμού σχετίζεται άμεσα με την κοινωνική και πολιτική αδράνεια καθώς και την παθητικότητα που χαρακτηρίζουν τον σύγχρονο κόσμο. Η πολιτιστική αναγέννηση -αν συμβεί- θα είναι συνδεδεμένη με ένα καινούργιο και μεγάλο κοινωνικοϊστορικό κίνημα το οποίο θα θέσει εκ νέου σε λειτουργία τη δημοκρατία και θα της δώσει νέα μορφή και περιεχόμενο.

Ανησυχούμε για την αδυναμία να οραματισθούμε επακριβώς το περιεχόμενο μιας τέτοιας δημιουργίας, τη στιγμή που ακριβώς αυτό αποτελεί την ομορφιά κάθε δημιουργίας. Ο Κλεισθένης και οι σύντροφοί του δεν μπορούσαν, ούτε όφειλαν να «προβλέψουν» τη γέννηση της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας και την ανέγερση του Παρθενώνα, όπως και τα μέλη της Συνταγματικής Εθνοσυνέλευσης της Γαλλικής Επανάστασης ή οι Πατέρες της Αμερικανικής Δημοκρατίας δεν μπορούσαν να φαντασθούν την εμφάνιση του Σταντάλ, του Μπαλζάκ, του Φλομπέρ, του Ριμπό, του Μανέ, του Προυστ ή του Πόε, του Μελβίλ, του Γουίτμαν και του Φόκνερ.

Η φιλοσοφία καταδεικνύει ότι θα ήταν παράλογο να πιστέψουμε ότι έχουμε εξαντλήσει πλέον οτιδήποτε νοητό, πραγματοποιήσιμο και μορφοποιήσιμο. Όπως θα ήταν παράλογο και το να θέσουμε περιορισμούς στη δυνατότητα της μορφοποίησης, δυνατότητα που πάντα εντοπίζεται στην ψυχική φαντασία και στο συλλογικό κοινωνικοϊστορικό φαντασιακό φαινόμενο. Αν παραδεχούμε ότι όσοι διατηρούν μια σχέση άμεση και ενεργή με τον πολιτισμό μπορούν να συμβάλουν ώστε η περίοδος του

λήθαργου να διαρκέσει το δυνατόν λιγότερο, αυτό θα γίνει εφικτό μόνο αν η προσπάθειά τους μείνει πιστή στις αρχές της ελευθερίας και της υπευθυνότητας.

Κορνήλιος Καστοριάδης, εφ. Το Βήμα, 6/4/2007

Κείμενο 2

Η επικίνδυνη έννοια της ομοιογένειας

Τι έχουν πάθει οι ευρωπαϊκοί λαοί με την εθνική ομοιογένεια καθώς τελειώνει ο 20ός αιώνας; Στη χώρα που διακόσια χρόνια χτυπάει η δημοκρατική καρδιά της Ευρώπης, στη Γαλλία, αυξάνονται ανεξήγητα οι οπαδοί του ακροδεξιού κόμματος όχι επειδή προσχωρούν οι πολίτες στις ακροδεξιές πεποιθήσεις, αλλά επειδή ο Λεπέν φωνάζει το ταυτολογικό και ανόητο σύνθημα «Η Γαλλία είναι γαλλική».

Έχει μεγάλη σημασία για τη Δημοκρατία και το μέλλον της Ευρώπης ποιο είναι το κυριότερο αίτιο της πειθούς που έχουν τα συνθήματα για την εθνική πολιτισμική ομοιογένεια. Γιατί άραγε φοβούνται οι λαοί της Ευρώπης ότι η κατάργηση των συνόρων, η συνύπαρξη και συνεργασία των λαών θα βλάψουν τη χώρα τους; Γιατί φοβούνται ότι η παρουσία αλλοεθνών εργαζομένων και μεταναστών θα αλλοιώσει την ταυτότητά τους;

Ο μύθος της ομοιογένειας αφηγείται ότι τα έθνη είναι ομάδες ομοίων και η κουλτούρα είναι μία, η εθνική. Στην ακραία λογική της, η αντίληψη για τη μία και ομοιογενή εθνική κουλτούρα κρούει την έννοια της πολιτισμικής «καθαρότητας», που η Ιστορία έχει οριστικά καταδικάσει για τα φρικιαστικά αποτελέσματα στα οποία οδηγεί. Κρύβει ακόμα την ταξική διάσταση της επίσημης κουλτούρας.

Ομοιογένεια δεν υπάρχει πουθενά, ούτε εθνική ούτε κοινωνική. Όλα τα έθνη-κράτη έχουν μειονότητες με άλλες γλώσσες, θρησκείες και κουλτούρες. Όλοι οι πολιτισμοί είναι μείγματα και αλληλεπιρροές. Κι ακόμα η επιστήμη έχει δείξει ότι η κουλτούρα είναι σε μεγάλο βαθμό ταξική. Αυτό που τα σχολεία προβάλλουν σαν την εθνική κουλτούρα είναι η κυρίαρχη, η επίσημη κουλτούρα, δηλαδή αυτή που χαρακτηρίζει τα προνομιούχα κοινωνικά στρώματα. Η κουλτούρα που θεωρείται ανώτερη σε όλες τις χώρες περιέχει τα ονόματα του Αισχύλου και του Σαίξπηρ, του Πραξιτέλη και του Μιχαήλ Αγγέλου, του Μολιέρου, του Γκαίτε και του Θερβάντες, του Αριστοτέλη, του Καρτέσιου και του Έγκελου, του Ρίλκε, του Μαγιακόφσκι και του Καβάφη, του Κομφούκιου, του Γαλιλαίου, του Αϊνστάιν κ.ο.κ. Είναι κουλτούρα ταξική και υπέρ-εθνική.

Από την άλλη μεριά, η κοινωνική έρευνα έχει δείξει επίσης ότι σε όλες τις χώρες η κουλτούρα των λαϊκών τάξεων είναι πολύ διαφορετική από των προνομιούχων. Η γλώσσα που μιλούν τα εργατικά στρώματα του Λονδίνου είναι στην προφορά, τη σύνταξη και το λεξιλόγιο πολύ διαφορετική από την επίσημη αγγλική. Η αισθητική, ο τρόπος ζωής, η φιλοσοφία της καθημερινότητας, η διατροφή, η ενδυμασία, η ηθική και οι κανόνες των ανθρώπινων σχέσεων στη Γαλλία είναι διαφορετικά για τους αγρότες, διαφορετικά για τα εργατικά στρώματα των μεγάλων πόλεων και τελείως διαφορετικά για τα προνομιούχα στρώματα και μάλιστα των διανοουμένων. Η πολιτισμική συμπεριφορά των λαϊκών στρωμάτων στη Νότια Ιταλία είναι τελείως διαφορετική από των αστών της Βόρειας Ιταλίας.

Το μάταιο αίτημα της ομοιογένειας πηγάζει από τον ρατσισμό και τις κοινωνικές διακρίσεις. Κυριαρχεί παντού η αυθαίρετη ταξινόμηση, που θεωρεί «ανώτερη» την προφορά των πρωτευουσών και «κατώτερη» των τοπικών διαλέκτων, «ωραία» την αισθητική των προνομιούχων στρωμάτων και «κακόγουστη» την αισθητική των λαϊκών τάξεων, «πολιτισμένους» τους αστούς και «απολίτιστους» τους αγρότες, «έξυπνους» τους μαθητές που είναι παιδιά διανοουμένων και «ανεπίδεκτους» τους μαθητές που είναι παιδιά χειρωνακτών κ.ο.κ.

Η αυθαίρετη ταξινόμηση στηρίζεται στην κοινωνική προκατάληψη, που σε όλες τις χώρες υποτιμάει τις λαϊκές τάξεις, την κουλτούρα, τη γλώσσα, τα ήθη τους, τις ικανότητές τους, και έχει στενή σχέση με τα εθνικιστικά στερεότυπα. Υποτιμάει εξίσου τους νότιους και φτωχότερους λαούς και πολιτισμούς, θεωρεί τη Δύση (με την πολιτική σημασία) «ανώτερη» από την Ανατολή, και αξιολογεί τον

Νότο (με την οικονομική σημασία) σαν «κατώτερο» από τον Βορρά. Εξαιτίας αυτού του κοινωνικού ρατσισμού, εκείνες οι ανθρώπινες ομάδες που είναι ταξινομημένες σαν «κατώτερες» ψάχνουν την αξιοπρέπεια και τον αυτοσεβασμό υποτιμώντας με τη σειρά τους κάποιους άλλους.

Έτσι, οι κοινωνικές ομάδες που είναι ήδη ταξινομημένες σαν «κατώτερες», π.χ. στη Γαλλία εργάτες που χτυπάει η ανεργία, μικροϊδιοκτήτες που πτώχευσε η επέκταση των μεγάλων επιχειρήσεων, αγρότες που τα παιδιά τους αποτυχαίνουν στο σχολείο, αισθάνονται οργή και αγανάκτηση για την περιθωριακή και περιφρονημένη θέση τους στην κοινωνία. Αντί όμως να στρέψουν αυτή την οργή προς τους υπευθύνους, τη στρέφουν προς τους μόνους στα μάτια τους ορατούς «εχθρούς», τους μετανάστες από τη Βόρειο Αφρική, που είναι ακόμα πιο φτωχοί, ακόμα πιο περιθωριακοί, ακόμα πιο περιφρονημένοι.

Και βρίσκουν νόημα στο ταυτολογικό και ανόητο σύνθημα του Λεπέν: «Η Γαλλία είναι γαλλική». Δεν βλέπουν οι μικροϊδιοκτήτες ότι το μαγαζί τους το έκλεισε η επέκταση των μεγάλων επιχειρήσεων. Και νομίζουν ότι έκλεισε γιατί στη γειτονιά τους εγκαταστάθηκαν Αλγερινοί. Δεν βλέπουν οι άνεργοι εργάτες τα οικονομικά αίτια της ανεργίας (και της μετανάστευσης) και νομίζουν ότι για την κοινωνική τους ταπείνωση φταίνε οι Αφρικανοί μετανάστες, που δουλεύουν χωρίς κανονικές συμβάσεις εργασίας, χωρίς ασφάλιση, χωρίς συνδικαλισμό. Δεν βλέπουν οι λαϊκές οικογένειες που τα παιδιά τους αποτυχαίνουν στο σχολείο σε τι φταίνε τα αναλυτικά προγράμματα, τα βιβλία, οι εκπαιδευτικοί υπεύθυνοι και νομίζουν ότι φταίει γι' αυτό η παρουσία μέσα στις τάξεις μαθητών με μητρική γλώσσα την αραβική.

Ο μύθος της ομοιογένειας έχει ιδίως πολιτικές συνέπειες. Μετατοπίζει την ευθύνη για τα οικονομικά προβλήματα και δημιουργεί εχθρότητα για τους «ξένους». Από τη διάδοση του μύθου όμως δεν κινδυνεύουν μόνον «οι ξένοι», κινδυνεύουμε όλοι «εμείς», γιατί κινδυνεύει πριν απ' όλα η δημοκρατία.

Άννα Φραγκουδάκη, εφ. Τα Νέα, 10/1/1998

Κείμενο 3

Ο μαζικός άνθρωπος

Η πιο αυστηρή κριτική που μπορεί να ασκήσει κανείς στο σύγχρονο πολιτισμό είναι ότι, άσχετα από τις προκαλούμενες από τους ανθρώπους κρίσεις και καταστροφές, ο πολιτισμός αυτός καθεαυτός δεν παρουσιάζει ανθρώπινο ενδιαφέρον. Εκείνο που τελικά φαίνεται να προκύπτει από ένα τέτοιο πολιτισμό είναι ένας ανθρώπινος τύπος που λέγεται μαζικός άνθρωπος.

Ένας άνθρωπος ανίκανος να επιλέγει και να εκλέγει, ένας άνθρωπος ανίκανος για αυθόρμητες αυτοκατευθυνόμενες δραστηριότητες. Άνθρωπος ανεκτικός, υπάκουος στη μονότονη αλλοτριωτική εργασία, όπου ο ρόλος του είναι παθητικός ή ολότελα τυπικός. Η κοινωνία μας δημιουργεί πλάσματα κυβερνώμενα από τα εξαρτημένα ανακλαστικά τους. Τον ανθρώπινο αυτόν τύπο τον διαμορφώνει το διαφημιστικό γραφείο και οι υπηρεσίες πωλήσεων της σύγχρονης, μεγάλης διαφημιστικής επιχείρησης. Τον διαμορφώνει το γραφείο προπαγάνδας και προγραμματισμού των ολοκληρωτικών ή επιφανειακά δημοκρατικών καθεστώτων. Το ωραιότερο εγκώμιο για τέτοια πλάσματα είναι ότι δε δημιουργούν ταραχές, «φασαρία».

Τελικά όμως μια τέτοια κοινωνία παράγει δύο ομάδες ανθρώπων, τους «ρυθμιστές» και τους «ρυθμιζόμενους». Το άτομο της σύγχρονης κοινωνίας είναι πιο ετεροκαθορισμένο, μονοδιάστατο, χειραγωγημένο, μαζοποιημένο απ' ότι σ' άλλες εποχές. Και οι λόγοι είναι προφανείς. Πιέζεται καθημερινά από τις λεγόμενες ανάγκες, οι περισσότερες απ' τις οποίες είναι πλαστές, όχι ουσιαστικές. Πνίγεται κυριολεκτικά μέσα στον αγώνα για την ικανοποίηση ή επούλωση αυτών των δήθεν αναγκών. Είναι πλούσιος μέσα στη δυστυχία του.

Σήμερα ο άνθρωπος αναπαύεται, διασκεδάζει, δρα και καταναλώνει, όπως οι άλλοι θέλουν. Η συμπεριφορά του δεν τον εκφράζει, είναι συμπεριφορά των άλλων. Αγαπά, μισεί ό,τι αγαπούν και μισούν οι άλλοι. Το κοινωνικό περιεχόμενο και η λειτουργία αυτών των αναγκών του καθορίζεται από δυνάμεις εξωτερικές. Το άτομο δεν είναι σε θέση να τις καθορίσει ούτε να τις ελέγξει. Τον καθοριστικό ρόλο σ' όλα αυτά διαδραματίζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Ζει έτσι κάτω από συνθήκες που ανανεώνουν και δυναμώνουν αυτές τις ανάγκες, με αποτέλεσμα να τις θεωρεί αναγκαίες, δικές του. Να ανανεώνει λ.χ. τα ηλεκτρικά του είδη, αυτοκίνητα, ρουχισμό, όχι γιατί αχρηστεύονται, αλλά αυτό βλέπει να γίνεται γύρω του. Να ακολουθεί το συρμό. Το αποτέλεσμα είναι ότι συντονίζεται με αυτές τις «ανάγκες» και αναζητά τον εαυτό του στην ικανοποίησή τους. Είναι ένα άτομο ετεροκαθορισμένο.

Ό,τι, λοιπόν, χαρακτηρίζει τον σύγχρονο άνθρωπο είναι ο ετεροκαθορισμός του, η απώλεια της προσωπικότητας και ατομικότητας και η συνταύτιση με τη μάζα. Η μαζοποίηση που ως κοινωνικό φαινόμενο υπήρξε, καθώς είδαμε και σ' άλλες εποχές, πήρε τώρα τη μορφή παλιρροϊκού κύματος που παρασύρει και ισοπεδώνει τα πάντα...

Κ.Κιουποκλής – Ιδεολογικές προσεγγίσεις - εκδόσεις Γρηγόρη (διασκευή)

Κείμενο 4

Το φαινόμενο της μαζοποίησης

Στα μέσα της δεκαετίας του 1980 ένας Ιταλός κοινωνιολόγος, καθηγητής του πανεπιστημίου της Ρώμης, για να αποδείξει ότι ο απλός κόσμος συμπεριφέρεται σαν μάζα και συνεπώς είναι εύκολο να χειραγωγηθεί, σκέφτηκε και πραγματοποίησε το εξής κοινωνικό πείραμα.

Αφού ήρθε σε συνεννόηση με τις αρμόδιες αρχές, δημοσίευσε σε εφημερίδες της χώρας την ακόλουθη αγγελία: στείλτε μου 50 λεπτά της λιρέτας στη διεύθυνση της εφημερίδας και δεν θα χάσετε. Το αποτέλεσμα αιφνιδίασε ακόμη και τον ίδιο. Αρκετές χιλιάδες άνθρωποι που διάβασαν την αγγελία, στην υπόνοια ότι κάτι μεγάλο θα κέρδιζαν καταβάλλοντας κάτι ασήμαντο, έστειλαν το ποσό. Συγκεντρώθηκαν αρκετά χρήματα, με τα οποία ο καθηγητής έκανε μια εκδήλωση- πάρτι στον χώρο του πανεπιστημίου, στην υγεία του Ρωμαίου πολίτη.

Με τον όρο μάζα εννοούμε ένα μικρό ή μεγάλο σύνολο ατόμων που καθώς δέχεται επιδράσεις και επιρροές κυρίως συναισθηματικής φύσεως, προσαρμόζει ανάλογα τη συμπεριφορά του. Η μαζοποίηση που είναι φαινόμενο του σύγχρονου κόσμου, περιγράφει την τάση των ανθρώπων να εξομοιωθούν με τους άλλους. Αυτό οδηγεί σε απώλεια της προσωπικότητας και εκείνων των ιδιαίτερων πνευματικών – ψυχικών γνωρισμάτων που κάνουν τον άνθρωπο ξεχωριστό και μοναδικό.

Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της μάζας-όχλου είναι η υπακοή στις υποβολές και ο σταθερός προσανατολισμός ιδεών και συναισθημάτων. Μέσα στον όχλο συχνά ξεχωρίζει ο ανόητος και όχι ο έξυπνος, ενώ κυριαρχούν τα κατώτερα ένστικτα.

Ο πατέρας της ψυχολογίας, Ζίγκμουντ Φρόιντ στο έργο του «Η ψυχολογία των μαζών και η ανάλυση του Εγώ» είχε υποστηρίξει ότι ο όχλος μπορεί να χειραγωγηθεί αν καταφέρουμε να επηρεάσουμε τις επιθυμίες και τους φόβους του. Ο μαθητής του και ανιψιός του Έντουαρντ Μπερνέζ ήταν ο πρώτος που δίδαξε ότι ο κόσμος γίνεται «ευτυχισμένος» και υπάκουος όταν του ικανοποιούνται ασυνείδητες επιθυμίες και συνέδεσε για πρώτη φορά την ικανοποίηση αυτών των αναγκών με τα υλικά αγαθά.

Για να γίνουν περισσότερο κατανοητά τα παραπάνω, αρκεί να παρατηρήσουμε τον εαυτό μας. Πόσες φορές δεν έχουμε αγοράσει προϊόντα που δεν τα χρειαζόμαστε; Μια ολόκληρη βιομηχανία που χρησιμοποιεί αστέρες κινηματογράφου, μοντέλα, εικόνες ευτυχισμένων χαρούμενων ανθρώπων, μας κάνουν να επιθυμούμε το προϊόν. Ζούμε σε μια εποχή που οι επιθυμίες έχουν ξεπεράσει τις ανάγκες μας. Δεν έχει σημασία αν το χρειαζόμαστε το προϊόν, σημασία έχει να το επιθυμούμε και μάλιστα να το

επιθυμούμε πριν καν χαλάσει εκείνο το προϊόν που ήδη έχουμε. Μέσα μας έχει εδραιωθεί η ψευδαίσθηση ότι το προϊόν μας προσφέρει ασφάλεια και σιγουριά. Πόσες φορές όταν είμαστε χάλια ψυχολογικά, δεν έχουμε πάει για ψώνια στην αγορά προσπαθώντας να νιώσουμε καλύτερα, κάνοντας αυτό που έχει επικρατήσει να λέγεται στα αγγλικά shopping therapy;

Στις μέρες μας η ευρεία διάδοση των κινητών και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ευνοούν τη χειραγώγηση της μάζας. Πόσες φορές δεν έχουν αναρτηθεί και δεν έχουν αναπαραχθεί με πολύ μεγάλη ευκολία, ειδήσεις που συχνά αγγίζουν τα όρια της γελοιότητας; Και όμως, αναπαράγονται, διαδίδονται και συχνά θεωρούνται αληθινές. Ειδικά σήμερα είναι τόσο δύσκολο να ξεχωρίσει κανείς το πραγματικό από το ψεύτικο, το ουσιαστικό από το ανόητο. Μέσα σε τέτοιες συνθήκες και μην έχοντας ανεπτυγμένη κριτική σκέψη, εύκολα ασπάζομαστε ιδέες, απόψεις, αντιλήψεις και εύκολα χειραγωγούμαστε.

Ειδικότερα, όταν μιλάμε για ηθικές αξίες, για κριτική σκέψη, για πραγματική ελευθερία, υπάρχει τέτοια σύγχυση και η μαζοποίηση είναι τόσο έντονη. Έχουμε φτάσει σε μια κατάσταση που πολύ εύστοχα την περιέγραψε ο Τσάρλς Μπουκόφσκι (1920-1994) στο γνωστό του απόφθεγμα: το πρόβλημα με τον κόσμο είναι ότι οι έξυπνοι άνθρωποι είναι γεμάτοι αμφιβολίες, ενώ οι ηλίθιοι είναι γεμάτοι αυτοπεποίθηση.

Ο κάθε άνθρωπος είναι μια μοναδική και ξεχωριστή προσωπικότητα. Η ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας είναι εκείνο το χαρακτηριστικό που επιβάλλεται να αναπτύξουμε προκειμένου να συνειδητοποιήσουμε τη μοναδικότητά μας και να διαχωρίσουμε τις ανάγκες από τις επιθυμίες. Μόνο όταν βρούμε τη χαμένη ατομικότητά μας θα μπορέσουμε να αντισταθούμε στη μαζοποίηση και στους μηχανισμούς της.

Από τον Νίκο Τάχατο, φιλόλογο, eleftheria.gr

Κείμενο 5

Ατομικισμός, μαζοποίηση και μοναξιά

Μέσα σε ένα σκηνικό παγκόσμιας ιδεολογικής σύγχυσης και κοινωνικής και οικονομικής ανασφάλειας, ο σύγχρονος άνθρωπος ψάχνει να βρει τον δρόμο του, συχνά παλεύοντας μεταξύ της Σκύλλας του εγωπαθούς και αντικοινωνικού ατομικισμού και της Χάρυβδης του πλήρους αφανισμού του μέσα στον απρόσωπο χυλό μιας παγκοσμιοποιημένης εξουσιαστικής υπερδομής, που άλλοτε του αφήνει λάσκα το χαλινάρι και άλλοτε του δείχνει το εξουσιαστικό ολοκληρωτικό της πρόσωπο.

Στον δρόμο αυτό, οι οδοδείκτες, ανεπαρκείς και «πειραγμένοι», συχνά εκπέμπουν νεφελώδη, δυσανάγνωστα και παραπειστικά σήματα, που δρουν αποπροσανατολιστικά και επιτείνουν τη σύγχυση.

Στην επίταση της σύγχυσης συμβάλλουν επίσης πολλά ΜΜΕ, με τις εσκεμμένα ψευδείς ειδήσεις τους, ο τεράστιος και δύσκολα διαχειρίσιμος, αξιολογικά, όγκος της διαθέσιμης πληροφορίας, αλλά και μια εκπαίδευση, δίχως παιδεία, που είναι καθαρά χρηστική και αγοραία, και –εκτός από την επαγγελματική της στοχοθεσία– σίγουρα δεν αποβλέπει και σε μια ουσιαστική εσωτερική καλλιέργεια του ανθρώπου.

Η μαζοποίηση του ανθρώπου, το «χάσιμο» του εαυτού μέσα στον κόσμο, αλλά και η ακόρεστη ανάγκη του, από την άλλη μεριά, να ξεχωρίσει πάση θυσία από τη μάζα και την ανωνυμία, βυθιζόμενος στον αυτάρεσκο ατομικισμό, έχουν τις ρίζες τους σε μια παραδόξως κοινή όσο και ελπιδοφόρα ιστορική περίοδο, που σηματοδοτεί μια ακόμη αντιφατικότητα στην πορεία της ανθρώπινης και κοινωνικής εξέλιξης.

Είναι η περίοδος που η Ιστορία μπαίνει σε δυναμική επανεκκίνηση μετά τη μακράιωνη στασιμότητα του Μεσαίωνα και τη φυσιοκρατική και ουμανιστική φρεσκάδα της Αναγέννησης. Είναι η ιστορική εποχή των Νέων Χρόνων, με την επιστημονική επανάσταση του 17ου κυρίως αιώνα και με τις τόσες, πολλά υποσχόμενες ιδεολογικές, επιστημονικές και κοινωνικές του αλλαγές, που πολύ σύντομα οδήγησαν, τον 18ο αιώνα με τον κοινωνικά χειραφετικό αλλά και ανολοκλήρωτο Διαφωτισμό, στην

πρώτη βιομηχανική επανάσταση και αργότερα, τον 19ο αιώνα, στη δεύτερη βιομηχανική επανάσταση, με την πρώτη βιομηχανικά οργανωμένη μαζοποίηση του ανθρώπου, ως ανώνυμης και πλήρως χειραγωγημένης εργατικής δύναμης στους χώρους παραγωγής.

Είναι όμως συγχρόνως και η περίοδος κατά την οποία η αρχή της υποκειμενικότητας εμφανίζεται δυναμικά στο προσκήνιο, τόσο στο γνωσιοθεωρητικό και ιδεολογικό γενικότερα πεδίο, κυρίως με τον Kant, όσο και στην κοινωνική ζωή, την ηθική και την τέχνη. Ήδη όμως, όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Habermas, ο Hegel εξηγεί και σχολιάζει, με βάση αυτή την αρχή, που άμεσα συνδέεται με την έννοια του ατομικισμού, «γιατί ο νεότερος κόσμος υπερέχει και ταυτόχρονα γιατί είναι επιρρεπής στην κρίση: ο σύγχρονος κόσμος βιώνεται ως ο κόσμος της προόδου και μαζί του αλλοτριωμένου πνεύματος» (Jürgen Habermas, «Ο φιλοσοφικός λόγος της νεωτερικότητας», με πρόλογο του συγγραφέα για την ελληνική έκδοση, μτφρ. Α. Αναγνώστου-Α. Καραστάθη, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1993, σ. 33).

Με τη μετάβαση από τη νεωτερικότητα στη μετανεωτερικότητα υπάρχει μια έξαρση του ατομικισμού και της ανούσιας αυτοπροβολής, που βοηθιέται σημαντικά από την υποχώρηση, στη σύγχρονή μας εποχή, της δύναμης του λόγου μπροστά στη δύναμη της εικόνας. Υπάρχει όμως, στον αντίποδα, και μια συστηματοποιημένη προσπάθεια πλήρους μαζοποίησης του ανθρώπου και εξαφάνισης, μέσα σε έναν άγευστο, παγκοσμιοποιημένα ομογενοποιημένο χυλό, της οποιασδήποτε ιδιοπροσωπίας του. Είναι ωστόσο πολύ ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι τόσο το ρεύμα του ατομικισμού όσο και αυτό της μαζοποίησης συμβάλλουν το ίδιο καταστροφικά στην αποσύνδεση του ατόμου από μια κοινωνία των πολιτών.

Στην ταχυφαγία και την ταχυκουλούρα της σύγχρονης κοινωνίας –με την ερεθιστική παρουσία τού όλο και πιο γρήγορου και πληθωρικού διαδικτύου, την τάχιστα επικοινωνία, τις εύκολες όσο και επιφανειακές ανθρώπινες σχέσεις, την πολυδιάσπαση και τον αποπροσανατολισμό, αλλά και την καταπιεστική επιθυμία για την άμεση ικανοποίηση ανούσιων αναγκών, που διαρκώς και τεχνηέντως μας επιβάλλονται– ο άνθρωπος αδυνατεί να συναντηθεί αναστοχαστικά, ακόμη και με τον ίδιο του τον εαυτό, σε έναν δρόμο της δημιουργικής αυτογνωσίας, της φρόνησης, της σωφροσύνης και της μεσότητας.

Και αυτό δεν είναι τυχαίο, αφού η δημιουργική όσο και συχνά ενοχλητική αυτή συνύπαρξη – χωρίς την οποία δεν μπορούν να υπάρξουν περισυλλογή και βαθύτητα σκέψης, αυτοεξέταση και αυτογνωσία, συναισθηματική και κοινωνική ζωή και μια ενατένιση και μελλοντική προβολή του βίου– απαιτεί πρωτίστως χρόνο και εσωτερική ηρεμία, ώστε να κατανοήσει ο άνθρωπος τόσο την αυταξία του όσο και την κοινωνική του αξία ως αλληλέγγυο και ισότιμο μέλος μιας ευρύτερης ανθρώπινης αλλά και βιοκεντρικά προσανατολισμένης κοινωνίας, απαλλαγμένης από αλλοτριωτικές, εξουσιαστικές και ολοκληρωτικές τάσεις.

Ενώσω λοιπόν ο άνθρωπος θα βρίσκεται μακριά από τον μέσο δρόμο της αυτογνωσίας αλλά και της κοινωνικής ευαισθησίας και της ισότιμης και αλληλέγγυας κοινωνικής του συμμετοχής, είτε αυτοεγκλωβισμένος στην αντιπαραγωγική και μοναχική αυταρέσκεια του ατομικισμού του, από τη μια μεριά, είτε στην ισοπεδωτικά οργανωμένη μαζοποίηση και ομογενοποίησή του, στο επικυρίαρχο ρεύμα της παγκοσμιοποίησης, από την άλλη, θα αισθάνεται πάντοτε την αβάσταχτη μοναξιά της ύπαρξής του.

Ι.Ν. Μαρκόπουλος, καθηγητής Φιλοσοφίας της Τεχνοεπιστήμης στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του ΠΤΔΕ του ΑΠΘ

Σκίτσα για μαζοποίηση

Με τα τελευταία του σκίτσα ο **Gunduz Aghayev**, προσπαθεί να αφυπνίσει τους πολίτες αναδεικνύοντας τα προβλήματα της σύγχρονης κοινωνίας. Κεντρικός τους άξονας είναι η μαζοποίηση και το γεγονός ότι οι άνθρωποι τείνουν να επηρεάζονται εύκολα από διάφορες μάζες ή μορφές δύναμης που έχουν καταστροφικό χαρακτήρα για την ζωή τους.

